

Петар ВЛАХОВИЋ*

ДОПРИНОС АНДРИЈЕ П. ЈОВИЋЕВИЋА ЕТНОЛОШКОЈ НАУЦИ

УВОД

О Андрији П. Јовићевићу, угледном црногорском културно- просветном посленику и истакнутом научном раднику, као и о његовом научном делу, постоји релативно обимна литература¹. Уосталом, та литература је, поред Јовићевићевог научног дела, послужила као полазиште и за овај осврт, чији је задатак да скрене пажњу и укаже на допринос Андрије П. Јовићевића антропогеографском, етнолошком и културно- историјском проучавању Црне Горе, јер се, како би рекао Његош, „имао рашта и родити”. Сачувао је од заборава, као што ће се из даљих излагања видети, драгоцену сазнања не само за своје него, по Његошу, и „за далеко неко покољење”. Уврстио се тим својим делом међу оне за које се с разлогом његошевски може рећи: „Благо томе ко довијек живи, имао се рашта и родити”.

Научно дело Андрије Јовићевића заслужује ширу стручно-научну и већу друштвену пажњу, јер својим садржајем подстиче на нова прегнућа и олакшава упознавање етничке структуре и народног живота на просторима Црне Горе. Уосталом, из тих разлога је и Црногорска академија наука и умјетности организовала посебан научни скуп који ће, надамо се, унети више светла и указати на значај и улогу Јовићевићевог научног дела у нашој и општој етнолошкој мисли. Из тих разлога, у овом саопштењу ће бити речи о Јовићевићевим животним стазама које су усло-

* Редовни члан ЦАНУ

¹ Ј. Вукмановић, *Прејлед етнолошкој рада о Црној Гори*, Зборник Етнографског музеја у Београду 1901-1951, Београд 1953; *Зборник радова његовом њедесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића (1870-1939)*, Цетиње 1989; Д. Ј. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић (1870-1939)*, у едицији „Портрети”, књ. I, Цетиње 1983.

виле његово стваралаштво, затим о обухвату и садржају Јовићевићевог научног дела и његовом доприносу развоју етнолошке науке у минулом и нашем времену.

НА ЈОВИЋЕВИЋЕВИМ ЖИВОТНИМ СТАЗАМА

Стручно-научна делатност Андрије Јовићевића тесно је повезана и прожета његовим животописом. Живот је отпочео и завршио у родној кући на Ријечком граду (Обод), код Ријеке Црнојевића. Рођен је 8. фебруара 1870, а преселио се у вечност 3. јула 1939. године.

Андрија Јовићевић је у свом радном веку на просторима Црне Горе обављао послове од изузетног просветног, друштвеног, културно-историјског и научног значаја. Имао је запажено место у свим преломним збивањима кроз која је у то време пролазила Црна Гора (Устав Књажевине Црне Горе 1905, проглашење Краљевине Црне Горе 1910, Балкански ратови 1912-1913. и Први светски рат 1914-1918, на пример).

Андрија Јовићевић је основну школу завршио у Ријечи Црнојевића, а Нижу гимназију на Цетињу, школске 1885/86. године. Иако је био одличан ученик, пошто није имао материјалних могућности, морао је да прекине даље редовно школовање. Запажајући квалитете Андрије П. Јовићевића, песник Јован Сундечић и митрополит Матија Бан су му, 1894. године, обезбедили стипендију и желели да настави школовање у Петрограду, у Русији. Али књаз Никола Андрији Јовићевићу није издао пасош и ускратио му је школовање у Русији. Упркос томе, Андрија Јовићевић је 1886. по потреби постављен за учитеља у манастиру Морачи. То је младом полетном прегаоцу омогућило да се, уз педагошку делатност, упозна и са народним животом на ширим географским просторима Црне Горе.

Првих девет година учитељског рада, поред службовања у манастиру Морачи, Андрија Јовићевић је службовао у разним местима у Црној Гори, међу којима су: Поља Колашинска, Голубовци, Бјелице, Чево, а потом је, до пензионисања, 1924. године, радио као учитељ и управитељ Основне школе на Ријечи Црнојевића. Захваљујући сопственом труду, Андрија Јовићевић је у народу и друштву убрзо постао угледни „учитељ Андро”. Био је велики патриота, омиљени народни трибун, родољуб, учесник одбрамбених и ослободилачких ратова, научник, хуманиста и у сваком погледу позитивна личност. Захваљујући таквом односу према животу, стваралаштву и друштву, Андрија Јовићевић је својим делом обележио крај XIX и прве четири деценије XX века.

Андрија Јовићевић је, као савестан просветни, културни, јавни и друштвено-политички радник, обављао низ значајних функција и узео ак-

тивно учешће у бројним просветним, културним и националним подухватима. Због тога је, поред осталог, на Оснивачкој скупштини у Никшићу, 1901. године, изабран за првог предсједника Црногорског учитељског удружења. Уз то, био је члан Просвјетног савјета Црне Горе и вишегодишњи ревизор, односно школски надзорник, основних школа у Црној Гори. Године 1911. изабран је за народног посланика у Црногорској скупштини, у којој се, као човек из народа, активно залагао за спровођење многих социјалних реформи. У Балканским ратовима 1912. и 1913. године, учествовао је као помоћник шефа бригадног штаба и водио је „ратни дневник” који је, као посебна публикација, заслугом академика Влада Стругара, објавио Службени лист СРЈ под насловом *Андрија Јовићевић, Дневник из балканских рајвова*, Београд 1996. Године 1918, у време уједињења Србије и Црне Горе, Андрија Јовићевић је веома активно учествовао у смиривању ситуације и много допринео да не дође до проливања братске крви у Ријечкој нахији. После пуних 38 година активне службе, пензионисан је 1924. године као учитељ. Ипак, без обзира на пензионисање, *Краљевска банска ујрава на Цетињу* 1931. године именовала је популарног „учитеља Андра”, јер је у народу уживао велико поверење, за предсједника сједињене Ријечко-жупско-жабљачке општине. Иначе, за предан рад Андрија Јовићевић је одликован Медаљом за ревност, затим са два Ордена књаза Данила и са два Ордена Светог Саве².

МЕТОДОЛОШКЕ ОСНОВЕ И ПОЛАЗИШТА

Основу Јовићевићевог истраживачког метода чинио је дескриптивни приступ, опсервација, све оно што је „виђено и доживљено на лицу места”. На овај начин је А. Јовићевић своје записе са терена, непосредно из народа, претварао у научне документе које је, када је за то било прилике, допуњавао одговарајућим историјским подацима и научном литературом која му је била доступна³. Консултовао је радове Маријана Болице, Константина Јиречека, Павла Ровинског, Јована Цвијић, Јована Ердељановића, Светозара Томића, Сава Накићеновића и других. Послужио се, када му је то затребало, и граматама Ивана Црнојевића и других зетских владара, писмима појединих историјских личности и слично⁴.

² Д. Ј. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић (1870-1939)*, „Портрети”, књ. I, Цетиње 1983, 198.

³ М. Цамај, Поговор, у: А. Јовићевић, *Малесија*, Подгорица, издање ЦИД, стр. 162.

⁴ Д. Ј. Мартиновић, у: *Поријетци*, књ. I, Цетиње 1983, стр. 202.

Своје радове А. Јовићевић је илустровао фотографијама и шематским приказима кућа и зграда, табеларним прегледима домаћинстава, братстава и племена, географским картама и мапама. Пример за то су Јовићевићеве расправе *Ријечка нахија*, *Зетиа и Љешкојоље*, *Скадарско језеро и риболов на њему*. Користио је у методолошком погледу све оне приступе који се, уосталом и данас, углавном користе, јер због своје документарности и универзалности никада не застаревају.

Из садржаја Јовићевићевих радова види се да су му били познати и неки упитници које су за олакшање теренских проучавања припремали тадашњи носиоци наше етнолошко-антропогеографске научне мисли. Међу њима су: *Основа за сабирање траће о народном живоју* Антуна Радића (Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб 1896), затим *Ујујсџива за исјијивање насеља и сјановништва* Јована Цвијића (Српска академија наука од краја XIX века и касније, од 1910. и Српско географско друштво, Београд) и *Ујујсџива за проучавање народној живојиа и обичаја* Јована Ердељановића (Издање Српске академије наука, Београд 1911).

Непосредни сусрет и познанство А. Јовићевића са Јованом Цвијићем 1906. године, а нешто касније и са Ј. Ердељановићем, са два у то време а и касније највећа научника у области антропогеографије и етнологије, рекло би се да су били пресудни за Јовићевићева даља проучавања. Од тог времена, Јовићевић је отпочео систематско проучавање предеоних целина у Црној Гори, у којима је, у оквиру одговарајућих монографија, проучио преко 300 села и шест вароши.

Проучен је географски положај и природне одлике предела, његова историјска и етничка прошлост, привредне прилике, имовински односи, занимање становништва, кућа и остале зграде, начин живота и култура становања, забележени су топоними и описана генеза насеобинских агломерација, проучени су трагови и старине старих насеља (селишта), старе цркве, црквине, гробља, градине, гомиле и поједина култна места. Посебну пажњу посветио је етничким процесима, пореклу становништва и његовим телесним и психичким особинама, затим језику као средству међусобног споразумевања, народној ношњи, обичајима, узроцима и последицама миграција, свим важнијим видовима културно историјског наслеђа које је настајало у минулом и његовом времену. На овај начин, захваљујући труду А. Јовићевића, етнолошко-антропогеографске монографије добиле су предеоне целине: *Скадарско језеро* (1909), *Ријечка нахија* (1911), *Плавско-јусињска обласиј*, *Полимље*, *Велика и Шекулар* (1921), *Црнојорско Приморје и Крајина* (1922), *Малесија* (1923), *Зетиа и Љешкојоље* (1926). На то је, рекло би се, утицало и присуство „из-

вањаца”, нарочито у прво време Срба из Војводине и Далмације, са којима се Јовићевић сусретао у Црној Гори, као и његово повезивање са ЈАЗУ и САНУ, у чијим је зборницима публикувао расправе и упознавао научну јавност са драгоценим етнолошким материјалом из Црне Горе.

Одрастао и образован у патријархалној средини, са богатом племенском традицијом, А. Јовићевић се од најранијих дана саживео са патријархалним начином живота и упознао богато црногорско културно наслеђе. На тој основи развијало се његово интересовање и љубав према етничкој историји и народној култури, у чијим је оквирима нашао основу и смисао за своја проучавања црногорског народног живота.

ОКВИРИ НАУЧНОГ СТВАРАЛАШТВА

Стваралачки и научни рад Андрије Јовићевића обухвата више научних области. Међу њима су *џедајоџија*, *етнолоџија*, *антропологија*, *историја*, *историја уметности* и *народна књижевност*. У том погледу сарађивао је са свим угледним часописима, листовима и публикацијама које су излазиле у његово време. Међу њима су: *Просвјета* (Цетиње), *Србобран* (Загреб), *Босанска вила* (Сарајево), *Глас Црногорца* (Цетиње), *Оноџић* (Никшић), *Невесиње* (Никшић), *Књижевни лист* (Цетиње), *Брајство* (Београд), *Цетињски вјесник* (Цетиње), *Училишки календар* (Земун), *Зайиси* (Цетиње), *Зетски гласник* (Цетиње), *Јужњак* (Цетиње), *Гласник Српског географског друштва* (Београд), *Зборник за народни животи и обичаје Јужних Славена* (Југославенска академија знаности и умјетности, Загреб), *Српски етнографски зборник* (Српска академија наука, Београд) и други.

После првог штампаног етнолошког рада *Кућа и кућни намјештај у Зету* (Просвјета, Цетиње 1893), који је настао као резултат његове непосредне истраживачке делатности на терену, Андрија Јовићевић је објавио у листовима и часописима преко 130 мањих и већих стручних прилога, радова, приказа и научних монографија. Радови и студије Андрије Јовићевића се могу разврстати у неколико целина. Целину за себе чине радови из: *џедајоџије*, затим из *историје*, из *историје уметности* и радови друге врсте. *Етнолошким испрживањима* се придружују студије из *антропологије*, *језика* и *народне књижевности*.

Међу радовима и чланцима из *џедајоџије*, *дидактике* и *методике* пажњу привлаче *Училиштва за проучавање једне врсте рачунских задатака у II, III и IV разреду основних школа* (Просвјета, 1896), *Снање основних школа и училишта у Црној Гори* (Србобран 1899), *Особине народног училишта* (Просвјета, 1901) и *Домаће његовање и васпитавање дјеце у Цр-*

ној Гори (Цетиње 1901). О педагошко просветном деловању и вишеструком доприносу Андрије Јовићевића објављено је више расправа и саопштења која су написали меродавни и стручни посленици у овој области⁵. Пошто су ови радови доступни, пре свега у Зборнику радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића (Цетиње 1989), довољно је само скренути дужну пажњу на њих.

У радове из историје сјадају: *Историја Мораче до 1820. године* (Братство VII, Београд 1896), *Слике из прошлости Цеклина* (Загреб 1902), *Јуначки зајвор на острву Лесангру 1843. године* (Босанска вила, 1910), *Ободска шћамјарија* (Професорско друштво, Београд 1927), *Свети Јован Владимир* (Записи 1,1927), *Приликом четрдесетогодишњице владе кнеза Николе* (Србобран, Загреб 1900) и слични.

У радове који чине прелаз између историје и етнолозије и других наука сјадају: *Сћање кућа у Црној Гори* (Босанска вила 1899 и Братство VII 1899), *Ојис Манасћира Мораче* (Просвјета 1894), *Кућа и кућевни намјештај у Зеји* (Просвјета 1893-1894), *Љепоће и вриједности Скадарског језера* (Професорско друштво, Београд 1928), *Риболов на Скадарском језеру* (Записи, књ. II-III, Цетиње 1928) и други.

У сјисе из етнолозије и антропогеографије сјадају: *Народни животи и обичаји у Црној Гори* (Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, књ. VIII, XI, XII, XIII, XV, XVIII, XXI, XXIII, XXVI (од 1903 до 1928), *Скадарско језеро и риболов на њему* (Српски етнографски зборник XIII, 1909), *Ријечка нахија у Црној Гори* (Српски етнографски зборник XV, 1911), *Плавско – јусињска област, Полимље, Велика и Шекулар* (Српски етнографски зборник XXI, 1921), *Црнојорско приморје и Крајина* (Српски етнографски зборник XXIII, 1922), *Малесија* (Српски етнографски зборник XXVII, 1923), *Зеја и Љешкојоље* (Српски етнографски зборник XXXVIII, 1926).

У Зборнику за народни животи и обичаје Јужних Славена, у издању ЈАЗУ, од 1903. до 1926. године А. Јовићевић је углавном описивао и објављивао податке о народном животу, материјалној и духовној култури у Црној Гори, а у монографијама објављеним у САНУ посвећивао је пажњу географским одликама предела, старинама и традицији (стара насеље, селишта, старе цркве, црквине и гробља, градине, гомиле, предања о прошлости, савремени живот), природној средини, економским приликама (облици својине, данашње стање, својина посебна и општа, здравствене прилике, економске незгоде, занимање, задружни живот,

⁵ Зборник радова поводом педесетогодишњице смрти Андрије П. Јовићевића, Цетиње 1989, стр. 139-193.

привредне олакшице), насеља (положај, тип, распоред и величина насеља, кућа), порекло становништва, *односно етничка историја* (старинци, узроци усељавања и исељавања – Стара Србија, Албанија, Кучи, Бјелопавлићи, Катунска нахија, Љешанска нахија, Ријечка нахија, Црмница, Херцеговина, муслимани-потурчењаци, борба за слободу), обичаји (веридба, углава, свадба, првичи, повојница, рођење, хајтар, прекада мртвима, Божић, крсна слава, градња нове куће).

У неким монографијама, као у *Малесији*, на пример, додаје се: постанак племена и поријекло становништва (Груде, Хоти, Клименте, Кастрати, Шкреље), друштвена организација (задруга, братство, племе, војвода, барјактар, судство, закон Леке Дукаћина, Народна скупштина, беса, освета, умир, међусобни односи, спољашњи односи), у обичајима, поред оних *из човековој живојној циклуса* (рођење, свадба, погреб), *йоменути су и друштвени* (моба, гостопримство, просјачење), затим *неки обичаји уз њослове* (стрижење оваца, печење хлеба), игре, *неки годишњи обичаји* (Божић, Ускрс, пост) и психичке особине (тјелесне особине, штедња, гостопримство, муж и жена, осећај сродства, шала, поштење, побожност, сујеверје, бистрина, саможивост и неповерљивост, самопоуздње, понос, осјетљивост, јунаштво, сигурност, појам о слободи, завичају и отацбини као и неке друге карактерне црте). У *Ријечкој нахији*, која је штампана у Београду 1911. године, поред напред поменутих поглавља, додат је осврт о језику који се назива нашки, *а никако црногорски или српски*, и о народној ношњи. У расправи *Скадарско језеро и риболов на њему (1909)* приказане су: *границе, величина, назив, осирва, Бојана, вјетрови, саобраћај, њирисџани, флора, фауна, риболов* (справе, ловљење риба, трговина рибом,) и *Скадарско језеро као њоље крвавијех мејдана*.

У *Зборнику за народни животи и обичаје Јужних Славена*, од 1903. године, приказиван је народни живот из Катунске, Ријечке, Црмничке, Љешанске и Бјелопавлићке нахије. *Описано је одијело и обућа, накији и чешљање*, а затим, углавном само у Ријечкој нахији, *обичаји код њослова, њравни обичаји, обичаји у дружењу с људима* (друговање, побратимство, посестримство, сусједство), *храна и њосуђе, животи у задрузи, животи у обитиљи-њородици, животи са сусједима, животи њрема доби-узрасију* (момковање, дјеговање, муж, жена, старци), *животи њрема занимању и имању, животи болесних и наказних људи, вјерски животи, школа, њородица* (приватно право у Ријечкој нахији), лов у Црној Гори (1917), народно господарство у Црној Гори (Ријечка нахија), годишњи обичаји (Ријечка нахија, 1928.).

Андрија Јовићевић је под својим именом, иницијалима или псеудонимима (А. Ј., Обођанин или Ан. Ј. Обођанин, Андријевски, Затарјанин, Затарац за политичке чланке), у цетињском књижевном часопису „Луча”, од 1897. до 1899, објавио 528 пословица, 55 загонетки, 30 народних прича и 37 народних лирских песама. Поред овога, у његовој рукописној заоставштини налази се још око 100 пословица и неколико народних песама. Од 1899. до 1901. године А. Јовићевић је сакупио и предао Српској академији наука 18.747 речи које нису забележене у Вуковом Рјечнику, а из Јовићевићевих 11 студија и расправа, на иницијативу Александра Белића, ексцерпирано је још 5.204 речи, па је у Речнику САНУ заступљено укупно 23.951 реч, које представљају драгоцену лексичку благо из Црне Горе⁶.

У оквиру своје стручно-научне делатности, А. Јовићевић је марљиво сакупљао грађу за обимно дело *Манастѝри у Црној Гори*. Због тога је, припремајући ово дело, у *Зетском гласнику*, од 1933. до 1939. године, у рубрици *Споменици наше старије славе и величине* објавио прилоге у којима је описао око 40 манастира из Црне Горе⁷. Поменути су само неки стручно-научни проблеми којима се у објављеним прилозима и књигама бавио А. Јовићевић и приказао етнолошко и културно историјско наслеђе Црне Горе у минулом и свом времену.

ЗНАЧАЈ ЈОВИЋЕВИЋЕВОГ НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА

Стручно-научни рад Андрије Јовићевића има вишеструк значај. Рођен и одрастао у патријархалној средини у којој се веома много водило рачуна о племенској традицији, Андрија Јовићевић је од детињства веома добро упознао патријархални начин живота и црногорско друштвено и културно-историјско наслеђе. У тим оквирима нашао је смисао за проучавање црногорског народног живота и уочавање црногорског доприноса развоју балканског и европског културно-историјског и етничког развоја. Из тих разлога, у сарадњи са Јованом Цвијићем, А. Јовићевић је, упркос Балканским и Првом светском рату, у *Српском етнографском зборнику*, од 1909. до 1926. године, објавио шест етнолошко-антропогеографских монографских расправа о појединим црногорским предеоним целинама са којима је равноправно стао у ред са Вуком Караџићем, Павлом Ровинским, Јованом Цвијићем, Јованом Ердељанови-

⁶ Д. Ђупић, *Андрија Јовићевић и Речник САНУ, Зборник радова йоводом йедесетйоо-дишњице смрти Андрије П. Јовићевића*, Цетиње 1989, стр. 122.

⁷ Упореди: Д. Ј. Мартиновић, у: *Порѝреѝи*, књ. I, Цетиње 1983, стр. 202.

ћем, Светозаром Томићем, Савом Накићеновићем, Петром Шобајићем и многим другим истраживачима који су проучавали Црну Гору, њено становништво и његово културно-историјско наслеђе.

Студије Андрије Јовићевића које су објављене у *Српском етнoгpафском зборнику* научна критика убраја у најбоља научна дела, јер представљају изузетан етнолошки извор за упознавање Црне Горе и њеног културно-историјског наслеђа. Поред тога, из ових студија се јасно види место и допринос црногорског културно-историјског наслеђа развоју балканског и европског етничког, културно-историјског и друштвеног развоја у минулом и нашем времену.

Уосталом, то потврђује и Јовићевићево проучавање лимитрофних области (Малесија, Црногорско приморје, Крајина, Плавско-гусињска област, на пример), као и проучавање њиховог становништва (Црногорци, Албанци и други, на пример) и праћење етничких процеса који су се на овим просторима столећима одвијали и одвијају се међу суседима. Етнолошка проучавања Андрије Јовићевића осветлила су живот народни и суживот различитих етничких заједница у лимитрофним областима. О томе драгоцене податке пружају монографије о појединим пределима целинама међу којима су: *Црногорско приморје, Крајина, Малесија, Плавско-гусињска област, Полимље, Велика и Шекулар*, на пример, које су објављене у *Српском етнoгpафском зборнику*.

Јовићевићево дело је значајно и по томе што представља достигнуће човека из народа, из Црне Горе, који је уложио велики напор, неисцрпну енергију, самоодрицање, љубав и пожртвовање да црногорско културно-историјско наслеђе уврсти не само у шире балканско и европско него и у општесветско културно стваралаштво. Због тога је Андрија Јовићевић по свом научном делу ушао у круг најугледнијих црногорских просветних радника и најплоднијих стваралаца на пољу етнологије и антропогеографије с краја XIX и у прве четири деценије XX века.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Андрија Јовићевић је, као што све види, обухватио све гране народног живота у Црној Гори, у најширем смислу речи. Проучавао је етничке процесе, материјалну културу, духовно стваралаштво и друштвене односе. Овим је вишеструко задужио етнолошку науку. Отворио је и покренуо многа питања и проблеме који чине основу и полазишта за даља проучавања.

Проучавање етничких процеса, на пример, Андрија Јовићевић је веома разложно повезао са племенским начином живота. Поставио је основу из које се види да се црногорска етничка прошлост може груписати у

три слоја. У најстарији слој спадају Грци, ретко Римљани, Јаудије, Кричи, Шпањи, Букумире. Средњи слој представљају Лужани или стари Зећани који би временски могли одговарати средњовековном словенском етничком слоју у Зети. Најмлађи, данашњи, етнички слој се историјски може пратити од краја XV или почетка XVI века, све до родоначелника савремених братстава и племена. Нека савремена племена, по сопственом народном предању, као Шестани и Шекулар, на пример, потичу из XIV века, што у суштини поткрепљује историјску основу од које је у Црној Гори почео развој савременог племенског друштва.

У расправама о Скадарском језеру, поред осталог, обратио је пажњу на правне народне обичаје који су, боље од било којих писаних закона, решавали имовинске и правне односе у вези са риболовом и другим проблемима. Уосталом, на значај проучавања традиционалних правних народних одредаба Андрија Јовићевић је указао у проучавању крвне освете и свакодневног народног живота и односа шире друштвене заједнице према тим питањима.

Проучавајући предеоне целине у Горњем Полимљу, као и у прилозима које је из народног живота из Црне Горе објављивао у *Зборнику за народни живоић и обичаје Јужних Славена* (ЈАЗУ) и у *Српском етнографском зборнику* (САНУ), Андрија Јовићевић је оставио драгоцене податке о пастирској култури и животу у катунима (привременим летњим стаништима сточара). Открио је сложеност ове проблематике и указао на питања која треба истраживати када је у питању проучавање развоја народа и народног живота у Црној Гори у коме су односи и живот у катуни имали посебан значај.

Прилози проучавању манастира, скупљање лексичке грађе и усменог народног стваралаштва (песме, загонетке, пословице и друго) осветљавају црногорско па и општељудско народно духовно стваралаштво и потврђују своју незаобилазну улогу у чувању црногорског етничког идентитета. Овоме се придружује Јовићевићево проучавање етно-психичких особина, јер адекватно приказују црногорског човека из оног времена и његов поглед на живот и свет.

Поменута су само нека, с реда узета, питања која је проучавао Андрија Јовићевић и дао изузетан прилог етнологијској науци не само у домаћим него и знатно ширим научним оквирима. Уосталом, то потврђују и неки осврти који су се у штампи појавили на крају Јовићевићеве животне стазе.

У листу *Слободна мисао*, поводом Јовићевићевог растанка са овоземаљским животом, објављено је следеће: „Ријетко је било човјека од пера у на-

шим крајевима који је тако многоструко и са видним успјехом дјеловао на њиви народног просвећивања и подизања наше науке, и који је са толико енергије, вредноће и активности успио да уђе у живот јавног радника”⁸. Бошко Думовић у посмртном слову о Андрији Јовићевићу, како се наводи у Предговору *Зборника радова њосвећеној њедесејџојодуишњици смрти Андрије П. Јовићевића* (Цетиње 1989), између осталог, каже: „Он одлази осмјехнут и задовољан као ратар, на чијој је урађеној њиви, чак и у окрајцима, израшло једно класје, које неће разочарати жетеоце који к њему наступају”⁹.

Андрија Јовићевић је, као што се види, оставио велико драгоцену наслеђе своме роду и својој Црној Гори. Због тога би, као наше скромно уздарје, требало коначно реализовати идеју Ника Симова Мартиновића, кога савремене генерације памте као изузетно честитог и узорног човека без обзира на тешкоће и неправде кроз које је пролазио, да се Јовићевићева „родна соба на Ријечком граду реконструише и стави под заштиту државе”. У њој би требало сабрати и изложити све Јовићевићеве књиге, као и часописе и листове у којима је сарађивао. Осим тога, требало би категорисати рукописе, преписку и преостале материјале који стоје несређени у његовој родној кући на коју би такође требало ставити обележје. Са овим би и историјски град Обод, некадашња престоница Ивана Црнојевића и место где је радила прва штампарија на Словенском југу, уз нашу захвалност на Јовићевићевом труду, с разлогом постало још привлачније посетиоцима¹⁰.

ЛИТЕРАТУРА

Ј. Вукмановић, *Прејлед етнолошкој рада о Црној Гори, Зборник радова Етнографској музеја у Београду 1901-1951*, Београд 1953.

Зборник радова њоводом њедесејџојодуишњице смрти Андрије П. Јовићевића (1870-1939), Цетиње 1989.

Д. Ј. Мартиновић, *Андрија П. Јовићевић (1870-1939), Порјиреји*, књ. I, Цетиње 1983.

А. Јовићевић, *Дневник из Балканских рајџова*, Службени лист СРЈ, Београд 1996.

А. Јовићевић, *Кућа и кућни намјештај у Зеји*, Просвјета, Цетиње 1893.

⁸ *Слободна мисао XVII*, 1939; Упореди: Д. Ј. Мартиновић, *Порјиреји*, књ. I, Цетиње 1983, стр. 198.

⁹ Думовић, у: Предговор, у *Зборнику радова њоводом њедесејџојодуишњице смрти Андрије П. Јовићевића*, Цетиње 1989, стр. 5.

¹⁰ Нико С. Мартиновић, *Научни рад Андрије Јовићевића*, Побједа, Титоград, XII, 1956, 13,9; Упореди: Д. Ј. Мартиновић, *Порјиреји*, књ. I, Цетиње 1983, стр. 204.

- А. Јовићевић, *Уџубуџица за њроучавање једне врсте рачунских задатака у II, III и IV разреду основне школе*, Просвјета, Цетиње 1895.
- А. Јовићевић, *Практични џубуџак њри њредавању десетих бројева у III и IV разреду основне школе*, Просвјета, Цетиње 1896.
- А. Јовићевић, *Стјање основних школа и учитеља у Црној Гори*, Србобран, Загреб 1899.
- А. Јовићевић, *Особине народној учитеља*, Просвјета, Цетиње 1901.
- А. Јовићевић, *Домаће његовање и васпитање дјече у Црној Гори*, Цетиње 1901.
- А. Јовићевић, *Историја Мораче до 1820*, Брасиво, књ. VII, Београд 1896.
- А. Јовићевић, *Слике из њрошлости Цеклина*, Загреб 1902.
- А. Јовићевић, *Јуначки зајвор на осирву Лесандру 1843. године*, Босанска вила, Сарајево 1910.
- А. Јовићевић, *Ободска шћамњарија, Издање Професорској друшћива*, Београд 1927.
- А. Јовићевић, *Свети Јован Владимир у народној усјомени, Зајиси*, књ. I, Цетиње 1927.
- А. Јовићевић, *Приликом четрдесетогодишњице владе књаза Николе*, Србобран, Загреб 1900.
- А. Јовићевић, *Стјање кућа у Црној Гори, Брајство*, Друштво Св. Сава у Београду, књ. VIII, Београд 1899.
- А. Јовићевић, *Љејоње и вриједности Скадарској језера*, Издање Професорској друшћива, Београд 1928.
- А. Јовићевић, *Риболов на Скадарском језеру, Зајиси*, књ. II-III, Цетиње 1928.
- А. Јовићевић, *Народни живој и обичаји у Црној Гори*, Низ прилога у *Зборнику за народни живој и обичаје Јужних Славена*, књ. VIII, XI, XII, XIII, XV, XVIII, XXI, XXIII, XXVI, од 1903. до 1928.
- А. Јовићевић, *Скадарско језеро и риболов на њему, Срјски ејнографски зборник*, књ. XIII, Београд 1909.
- А. Јовићевић, *Ријечка нахија у Црној Гори, Срјски ејнографски зборник*, књ. XV, Београд 1911.
- А. Јовићевић, *Плавско-ђусињска област, Полимље, Велика и Шекулар, Срјски ејнографски зборник*, књ. XXI, Београд 1921.
- А. Јовићевић, *Црнојорско њриморје и Крајина, Срјски ејнографски зборник*, књ. XXIII, Београд 1922.
- А. Јовићевић, *Малесија, Срјски ејнографски зборник*, књ. XXVII, Београд 1923.
- А. Јовићевић, *Зетја и Љешкојоље, Срјски ејнографски зборник*, књ. XXXVIII, Београд 1926.
- Д. Ђупић, *Андрија Јовићевић и Речник САНУ, Зборник радова њоводом њедесетогодишњице смртїи Андрије П. Јовићевића (1870-1939)*, Цетиње 1989.
- А. Радћ, *Основа за сабирање и њроучавање грађе о народном живоју*, ЈАЗУ, Загреб 1896.
- Ј. Цвијић, *Уџубуџица за исјивавање насеља и стјановнишћива*, Београд 1896.
- Ј. Ердељановић, *Уџубуџица за њроучавање народној живојта и обичаја, Срјски ејнографски зборник*, књ. XVI, Београд 1910. и посебно, САНУ, Београд 1911.
- М. Цамај, Поговор, у: А. Јовићевић, *Малесија*, издање ЦИД, Подгорица.

Petar VLAHOVIĆ

CONTRIBUTION OF ANDRIJA P. JOVIĆEVIĆ TO ETHNOLOGICAL SCIENCE

Summary

As a guest teacher, Andrija Jovićević spent part of his work life in Montenegro, performing duties of exceptional educational, social, cultural-historical, and scientific significance. This paper deals with Jovićević's ethnologic investigations of Montenegro and its population.

The basis of Jovićević's methodological approach to the ethnological investigation of Montenegro was in the research he personally performed on the field, among the people. Jovićević based the results of his research and analysis on appropriate historical sources and literature. He published his scientific investigations in publications of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts in Zagreb and the Serbian Academy of Sciences in Belgrade. Jovićević's monographs on certain regional wholes in Montenegro are especially important for ethnological science, for example: *Skadarsko jezero i ribolov na njemu* (Serbian Ethnographic Journal 1909), *Riječka nahija u Crnoj Gori* (Serbian Ethnographic Journal 1911), *Plavsko gusinjska oblast, Polimlje, Velika i Šekular* (Serbian Ethnographic Journal 1921), *Crnogorsko primorje i Krajina* (Serbian Ethnographic Journal 1922), *Malesija* (Serbian Ethnographic Journal 1923), *Zeta i Lješkopolje* (Serbian Ethnographic Journal 1926), *Narodni život i običaji u Crnoj Gori* (Collection on the Folk Life and Customs of the Southern Slavs, occasionally from 1903 to 1928), and others.

In the abovementioned papers and other works, A. Jovićević investigated the geographic position and natural characteristics of every regional whole, their history, economic situation, occupations of the population, houses and other buildings, ways of life, the culture of living. Toponyms of settlement agglomerations were noted, and their development was described. Traces of old settlements, old churches, cemeteries, and other cult places were investigated. Special attention was devoted to ethnic processes, origins of the population, and their ethno-psychological and physical characteristics, language as a mean of communication, folk costume, customs, and all other forms of cultural-historical development.

Scientific critics consider Andrija Jovićević's studies published in the Serbian Ethnographic Journal to be some of the best scientific works because they present an exceptional source for studying Montenegro and its cultural-historical heritage.

Andrija Jovićević especially stressed several issues which were of wider social importance in Montenegro. He determined that the development of ethnic processes in Montenegro was conditioned by the organization of fraternities and tribes. He stressed that the shepherd culture greatly contributed to the general development of the Montenegrin society. He showed that the unwritten traditional folk customs were very good for regulating the relations and lifestyle of the family, as well as the wider community. By gathering lexical material and oral folk works (poems, stories, riddles, proverbs, etc.), Jovićević has given a precious contribution to our familiarization with the Montenegrin identity and Montenegrin ethno-psychological characteristics.

The ethnological research which Andrija Jovićević conducted at the end of the XIX and during nearly four decades of the XX century present a basis for learning about folk life in Montenegro in all its aspects, and for establishing its place in the general cultural heritage of mankind.

